

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Томова Яна Михайлівна

УДК 364-46-7-053.2-058.862

**ІСПЕКТУВАННЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДІТЯМ-
СИРОТАМ ТА ДІТЯМ, ПОЗБАВЛЕНИМ БАТЬКІВСЬКОГО
ПІКЛУВАННЯ**

спеціальності 231 – «Соціальна робота»

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи

за освітньо-професійною програмою «Соціальна робота»

Миколаїв – 2020

Магістерською роботою є рукопис.

Роботу виконано в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили, Міністерство освіти і науки України.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: кандидат історичних наук, доцент
МАЛИНОВСЬКА Наталя Леонідівна
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

РЕЦЕНЗЕНТ: доктор історичних наук, професор
БАГМЕТ Михайло Олександрович
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили.

Захист відбудеться 26 лютого 2020 року о 10.00 на засіданні кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського національного університету імені Петра Могили, за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського національного університету імені Петра Могили, за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах реформування соціальної сфери державна соціальна політика України спрямована на створення умов для досягнення високого рівня життя громадян шляхом підвищення якості соціальних послуг відповідно до потреб їх користувачів.

З прийняттям Законів України «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» помітно активізувалася робота щодо регулювання надання соціальних послуг державними та неурядовими організаціями. У зв'язку з цим виникла потреба у створенні механізму встановлення та гарантування якості соціальних послуг, дотримання її на державному і місцевому рівнях.

Одним із головних стратегічних напрямів реформування системи соціальних послуг є розроблення та впровадження у практику технології соціального супроводу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування відпрацювання методик та методів оцінки індивідуальних потреб користувачів соціальних послуг. Такий підхід фокусується на потребах клієнта, його активній позиції під час оцінки, самовизначенні шляхом розвитку сильних сторін тощо.

Важливим етапом соціального супроводу є соціальне інспектування, що може розглядатися як його складова, тобто в контексті інших заходів, так і як самостійна технологія соціальної роботи.

Виходячи із вищесказаного, враховуючи соціальну значущість даного питання та недостатність наукових розробок було обрано тему даної роботи: **«Інспектування надання соціальних послуг дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування».**

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування особливостей організації інспектування соціальних послуг.

Відповідно до поставленої мети перед нами постали наступні **завдання:**
–розкрити поняття та особливості надання соціальних послуг в Україні;

–проаналізувати державну підтримку, яка надається дітям-сиротам та дітям позбавленим батьківського піклування;

–охарактеризувати поняття, види, функції та методи соціального інспектування;

–виявити порядок здійснення інспектування надання соціальних послуг дітям-сиротам та дітям позбавленим батьківського піклування;

–розробити методичні рекомендації щодо покращення якості надання соціальних послуг дітям-сиротам та дітям позбавленим батьківського піклування.

Об’єкт дослідження – порядок інспектування соціальних послуг.

Предмет дослідження – процес надання соціальних послуг.

Методи дослідження. Під час написання магістерської роботи були використані такі методи, як: теоретичні, емпіричні та статистичні. Серед теоретичних методів розглядаються: аналіз, синтез, узагальнення та дедукція. За допомогою синтезу встановлено логічні зв’язки між елементами з метою структурування дипломної роботи. Метод узагальнення сприяв виокремленню основних аспектів дослідження та їх чіткому висвітленню. Дедуктивний метод використано у логічно-послідовному висвітленні першого розділу наукової роботи. Статистичні методи представлено методом математичної обробки кінцевих експериментальних даних.

Новизна дослідження полягає в тому, що набули подальшого розвитку наукові уявлення про процес інспектування соціальних послуг дітям-сиротам та дітям позбавленим батьківського піклування, розроблені практичні рекомендації щодо покращення якості надання соціальних послуг дітям-сиротам та дітям позбавленим батьківського піклування.

Теоретична значущість дослідження полягає у тому, що визначено сутність та значення процесу інспектування соціальних послуг дітям-сиротам та дітям позбавленим батьківського піклування, охарактеризовано порядок інспектування соціальних послуг дітям-сиротам та дітям позбавленим батьківського піклування.

Практична значущість дослідження. Результати наукового дослідження можуть бути використані при вивченні навчальної дисципліни з відповідної тематики, зокрема, таких дисциплін, як «Технології соціальної роботи», «Соціальна робота з різними групами клієнтів».

Експериментальна база дослідження: Миколаївський обласний центр соціальних служб для сім'ї дітей та молоді.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 106 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми магістерської роботи, представлено мету і завдання, визначено об'єкт та предмет, сформульовано методологію дослідження, показано теоретичну і практичну значущість отриманих результатів, апробацію результатів.

У першому розділі **«Організаційно-методичні засади соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»** було проаналізовано, по-перше, поняття та особливості надання соціальних соціальних послуг в Україні; по-друге, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування як специфічної соціальної групи; по-третє, державну підтримку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Соціальні послуги – це комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги (далі – особи, що потребують соціальних послуг), з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя.

Очевидною є проблема створення більш сприятливих умов соціалізації та соціальної адаптації дітей-сиріт, які виховуються в інтернатах і дитячих будинках, оскільки виховання дітей в інтернатних закладах формує в них специфічне ставлення до життя, впливає на їх психічне здоров'я. Узагальнюючи розглянуті риси, можемо передбачити, що у їх свідомості наявний «синдром інтернатної дитини», який виявляється набором характеристик, притаманних дітям-сиротам як специфічній соціальній групі. Зокрема: наявність психологічних травм, нерозвинені навички соціалізації та адаптації, неадекватна самооцінка, переважно нерозвинута комунікабельність. Соціальна адаптація і подальший спосіб життя дітей-сиріт відбувається на основі таких психологічних особливостей.

Ця проблема потребує подальшого наукового дослідження. Саме тому створення оптимальних умов для підтримки дітей-сиріт як найбільш уразливої категорії населення є першочерговим завданням держави. Для вдалої їх соціалізації та адаптації необхідно не ізолювати дітей від суспільства в закладах закритого типу, а забезпечити їх інтеграцію у соціумі через пріоритетність сімейних форм виховання, таких як прийомна сім'я, опікунство, дитячий будинок сімейного типу, усиновлення. Це дасть їм змогу зростати в родині, відчуваючи батьківську турботу спілкуватись з великою кількістю людей і не сприймати їх вороже, що згодом стане запорукою їх нормальної життєдіяльності в соціумі.

Тож необхідно вдосконалювати функціонування системи соціально-психологічної підтримки й супроводу дітей-сиріт і захисту їх юридичних прав, а також активно реалізовувати програми сімейних форм виховання.

Враховуючи становище сьогодення щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та низьку прийнятих нових законодавчих актів основними тенденціями реалізації державної політики стосовно забезпечення належних умов життя дітей даної категорії, можливості для отримання дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими

батьківського піклування, прав, які закріплені законодавством України повинно стати:

- 1) реформування системи інституційного догляду та виховання дітей;
- 2) поліпшення стану забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування;
- 3) забезпечення дієвого механізму забезпечення зберігання житла дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування або його відновлення;
- 4) виділення коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам для придбання або будівництва соціального житла для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування;
- 5) подальший розвиток сімейних форм виховання шляхом створення прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу;
- 6) впровадження надання послуг на рівні громади за принципом єдиного вікна;
- 7) впровадження послуги з альтернативного догляду - патронату над дитиною та послуги стосовно підготовки дітей до самостійного життя – наставництва.

У другому розділі **«Практичні методи реалізації інспектування надання соціальних послуг дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування»** – описано, по-перше, поняття, види та функції соціального інспектування; по-друге, методи соціального інспектування; по-третє, порядок здійснення інспектування надання соціальних послуг дітям-сиротам та дітям позбавленим батьківського піклування.

Соціальне інспектування – це складова соціального супроводу, що представляє собою систему заходів, спрямованих на здійснення нагляду, аналізу, експертизи, контролю за здійсненням соціальних програм, проєктів, умовами життєдіяльності, моральним, психічним та фізичним станом дітей та молоді, забезпечення захисту їхніх прав, свобод та законних інтересів.

Соціальне інспектування, як будь-яка інспекція (від лат. *inspectio* –

огляд), спирається на певні основоположні принципи, передбачає визначення його процесуальних складових, етапів, методів тощо.

Соціальне інспектування включає в себе в залежності від його виду як оцінку потреб клієнтів, що перебувають у складних життєвих обставинах, так і аналіз попередньо проведеної соціальної роботи, визначення адекватності та ефективності тих методів, що були застосовані для покращення умов їх життя.

Соціальне інспектування передбачає заходи, спрямовані на: з'ясування факту наявності у осіб складних життєвих обставин; вивчення причин, що призвели до виникнення складних життєвих обставин, які особи не можуть подолати самостійно; оцінку потреб та визначення необхідності у здійсненні соціального обслуговування осіб; з'ясування можливості та здатності осіб до самостійної життєдіяльності; вжиття негайних заходів для усунення реальної загрози життю і здоров'ю осіб, які не можуть захистити себе від насильства або жорстокого поводження; забезпечення прав осіб на отримання своєчасної допомоги; контроль над дотриманням державних стандартів і нормативів у сфері соціальної роботи.

Порядок здійснення центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді соціального інспектування сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, визначає можливі результати здійснення соціального інспектування

У третьому розділі **«Удосконалення системи надання соціальних послуг дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування»** – розкрито, по-перше, особливості дитячих будинків і загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування як об'єкту соціального інспектування; по-друге, методичні рекомендації щодо покращення якості надання соціальних послуг дітям-сиротам та дітям позбавленим батьківського піклування.

Дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усіх типів і форм власності–

навчальні заклади, що забезпечують дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, умови для проживання, різнобічного розвитку, виховання, здобуття освіти, професійної орієнтації та підготовки, готують дітей до самостійного життя. Інтернатні заклади створюються для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у яких вони перебувають від трьох років до здобуття базової чи повної загальної середньої освіти, а в разі необхідності – до повноліття.

Проаналізувавши проблематику щодо інспектування надання соціальних послуг дітям-сиротам та дітям, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа, вважаємо, що для покращення роботи з даною категорією та ефективного вирішення їх проблем необхідно: закріпити на законодавчому рівні правові норми щодо утримання житла дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; в Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» необхідно передбачити механізм працевлаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа, а також встановити обов'язок роботодавця працевлаштовувати зазначену категорію дітей у межах встановленої квоти робочих місць; відкриття навчальних закладів профорієнтаційного типу для дітей з особливими освітніми потребами; передбачати в бюджетах цільові кошти для ремонту житла дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; з метою вдосконалення системи захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, внести зміни у законодавство щодо виплати соціальної допомоги дітям-сиротам, батьки яких не мали трудового стажу на день смерті; ввести в штат працівників соціального гуртожитку посаду психолога та юриста; розробити порядок надання дітям-сиротам упорядкованого соціального житла, визначити відповідальних за оцінку житлових умов випускників, створити базу даних вихованців інтернатів із зазначенням необхідності надання житла. Це допоможе ще під час перебування вихованця в закладі розпочати вирішення питання

забезпечення житлом та дозволить здійснювати систематичний контроль за житлом тих вихованців, у яких воно є; вдосконалити систему щодо надання безвідсоткових кредитів для осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за умови їх офіційного працевлаштування.

Здійснення вищезазначених заходів, на нашу думку, дозволить покращити правовий та соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з їх числа та сприятиме їх ефективній соціалізації.

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження нами були зроблені наступні висновки:

Соціальні послуги – це комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги (далі – особи, що потребують соціальних послуг), з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя.

Очевидною є проблема створення більш сприятливих умов соціалізації та соціальної адаптації дітей-сиріт, які виховуються в інтернатах і дитячих будинках, оскільки виховання дітей в інтернатних закладах формує в них специфічне ставлення до життя, впливає на їх психічне здоров'я. Узагальнюючи розглянуті риси, можемо передбачити, що у їх свідомості наявний «синдром інтернатної дитини», який виявляється набором характеристик, притаманних дітям-сиротам як специфічній соціальній групі. Зокрема: наявність психологічних травм, нерозвинені навички соціалізації та адаптації, неадекватна самооцінка, переважно нерозвинута комунікабельність. Соціальна адаптація і подальший спосіб життя дітей-сиріт відбувається на основі таких психологічних особливостей.

Ця проблема потребує подальшого наукового дослідження. Саме тому створення оптимальних умов для підтримки дітей-сиріт як найбільш уразливої категорії населення є першочерговим завданням держави. Для вдалої їх соціалізації та адаптації необхідно не ізолювати дітей від суспільства в закладах закритого типу, а забезпечити їх інтеграцію у соціумі через пріоритетність сімейних форм виховання, таких як прийомна сім'я, опікунство, дитячий будинок сімейного типу, усиновлення. Це дасть їм змогу зростати в родині, відчуваючи батьківську турботу спілкуватись з великою кількістю людей і не сприймати їх вороже, що згодом стане запорукою їх нормальної життєдіяльності в соціумі.

Тож необхідно вдосконалювати функціонування системи соціально-психологічної підтримки й супроводу дітей-сиріт і захисту їх юридичних прав, а також активно реалізовувати програми сімейних форм виховання.

Враховуючи становище сьогодні щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та низьку прийнятих нових законодавчих актів основними тенденціями реалізації державної політики стосовно забезпечення належних умов життя дітей даної категорії, можливості для отримання дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, прав, які закріплені законодавством України повинно стати:

- 1) реформування системи інституційного догляду та виховання дітей;
- 2) поліпшення стану забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування;
- 3) забезпечення дієвого механізму забезпечення зберігання житла дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування або його відновлення;
- 4) виділення коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам для придбання або будівництва соціального житла для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування;

5) подальший розвиток сімейних форм виховання шляхом створення прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу;

6) впровадження надання послуг на рівні громади за принципом єдиного вікна;

7) впровадження послуги з альтернативного догляду - патронату над дитиною та послуги стосовно підготовки дітей до самостійного життя – наставництва

Соціальне інспектування, як будь-яка інспекція (від лат. *inspectio* – огляд), спирається на певні основоположні принципи, передбачає визначення його процесуальних складових, етапів, методів тощо. Соціальне інспектування включає в себе в залежності від його виду як оцінку потреб клієнтів, що перебувають у складних життєвих обставинах, так і аналіз попередньо проведеної соціальної роботи, визначення адекватності та ефективності тих методів, що були застосовані для покращення умов їх життя.

Соціальне інспектування передбачає заходи, спрямовані на: з'ясування факту наявності у осіб складних життєвих обставин; вивчення причин, що призвели до виникнення складних життєвих обставин, які особи не можуть подолати самостійно; оцінку потреб та визначення необхідності у здійсненні соціального обслуговування осіб; з'ясування можливості та здатності осіб до самостійної життєдіяльності; вжиття негайних заходів для усунення реальної загрози життю і здоров'ю осіб, які не можуть захистити себе від насильства або жорстокого поводження; забезпечення прав осіб на отримання своєчасної допомоги; контроль над дотриманням державних стандартів і нормативів у сфері соціальної роботи.

Порядок здійснення центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді соціального інспектування сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, визначає можливі результати здійснення соціального інспектування.

Проаналізувавши проблематику щодо інспектування надання соціальних послуг дітям-сиротам та дітям, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа, вважаємо, що для покращення роботи з даною категорією та ефективного вирішення їх проблем необхідно: закріпити на законодавчому рівні правові норми щодо утримання житла дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; в Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» необхідно передбачити механізм працевлаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа, а також встановити обов'язок роботодавця працевлаштовувати зазначену категорію дітей у межах встановленої квоти робочих місць; відкриття навчальних закладів профорієнтаційного типу для дітей з особливими освітніми потребами; передбачати в бюджетах цільові кошти для ремонту житла дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; з метою вдосконалення системи захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, внести зміни у законодавство щодо виплати соціальної допомоги дітям-сиротам, батьки яких не мали трудового стажу на день смерті; ввести в штат працівників соціального гуртожитку посаду психолога та юриста; розробити порядок надання дітям-сиротам упорядкованого соціального житла, визначити відповідальних за оцінку житлових умов випускників, створити базу даних вихованців інтернатів із зазначенням необхідності надання житла. Це допоможе ще під час перебування вихованця в закладі розпочати вирішення питання забезпечення житлом та дозволить здійснювати систематичний контроль за житлом тих вихованців, у яких воно є; вдосконалити систему щодо надання безвідсоткових кредитів для осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за умови їх офіційного працевлаштування.

Томова Я.М. Інспектування надання соціальних послуг дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. – Рукопис.

Магістерська робота на здобуття академічного ступеня магістра за спеціальністю – 231 соціальна робота. – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2020.

Магістерська робота присвячена дослідженню соціального інспектування надання соціальних послуг дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що соціальне інспектування, як будь-яка інспекція, спирається на певні основоположні принципи, передбачає визначення його процесуальних складових, етапів, методів тощо. Інспектування включає в себе в залежності від його виду як оцінку потреб клієнтів, що перебувають у складних життєвих обставинах, так і аналіз попередньо проведеної соціальної роботи, визначення адекватності та ефективності тих методів, що були застосовані для покращення умов їх життя.

Ключові слова: інспекція, інспектування, соціальні послуги, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування

Тома Я.М. Инспекция предоставления социальных услуг детям-сиротам и детям, лишенным родительской опеки. – Рукопись.

Магистерская работа на получение академической степени магистра по специальности – 231 социальная работа. – Черноморский национальный университет имени Петра Могилы, Николаев, 2020.

Магистерская работа посвящена исследованию социального инспектирования предоставления социальных услуг детям-сиротам и детям, лишенным родительской опеки. Проведенное исследование позволяет сделать вывод, что социальное инспектирование, как любая инспекция, опирается на определенные основополагающие принципы, предусматривает определение его процессуальных составляющих, этапов, методов и тому подобное. Инспекция включает в себя в зависимости от его вида как оценку

потребностей клиентов, находящихся в сложных жизненных обстоятельствах, так и анализ предварительно проведенной социальной работы, определение адекватности и эффективности тех методов, которые были применены для улучшения условий их жизни.

Ключевые слова: инспекция, инспекция, социальные услуги, дети-сироты, дети, лишенные родительской опеки

Tomova Ya.M. Inspecting the provision of social services to orphans and children deprived of parental care. – Manuscript.

Master's work in obtaining the academic degree of a master in specialty - 231 social work. - Petro Mohyla Black Sea National University, Nikolaev, 2020.

The master's thesis is devoted to the study of social inspection of the provision of social services to orphans and children deprived of parental care. The conducted research makes it possible to conclude that social inspection, like any inspection, relies on certain fundamental principles, implies determination of its procedural components, stages, methods, etc. Inspection includes, depending on its type, both an assessment of the needs of clients in difficult life circumstances and an analysis of previously conducted social work, determining the adequacy and effectiveness of those methods that were used to improve their living conditions.

Keywords: inspection, social services, orphans, children deprived of parental care